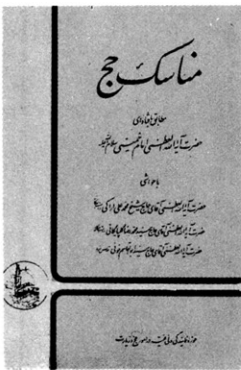

نقد و معرفی کتاب

مناسک حج

مناسک حج؛
مطابق با فتاوی
حضرت آية الله العظمى امام خمینی - ره -؛
همراه با حواشی؛
حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت؛
نشر مشعر، تهران، ۱۳۷۲؛
۴۰۴ صفحه، رقعی.

آغازین نیاز زائر، آگاهی از چگونگی اعمال حج و اطلاع از مناسک آن است. برای دست یافتن به حج صحیح و زیارت مقبول، از دیرباز فقیهان عالیقدر و مراجع بزرگوار، همراه رساله توضیح المسائل «مناسک حج» را نیز برای راهیان حرم الهی تدوین می کردند. در معاونت آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری، ابتدا «مناسک» حضرت امام خمینی - رضوان الله علیه - با حواشی آية الله العظمى اراکی تنظیم شد و به سال ۱۳۷۱ نشر یافت و با استقبال شایان توجهی مواجه گردید. در مقدمه مناسک یاد شده، وعده داده شده بود که مناسک حضرت امام - ره - با حواشی مراجع دیگر -

اعلی الله کلمتهم - تدوین و در اختیار راهیان حج و روحانیان کاروانها قرار داده شود. این امر نیز تحقق یافت و متن رساله حضرت امام - ره - با حواشی حضرات آیات عظام گلپایگانی و خوبی - ره - و اراکی - مدظله العالی - تنظیم و نشر یافت.

تهیه و تنظیم این مجموعه با مشکلات بسیاری مواجه بود که توفیق الهی رفیق گشت و با همکاری مخلصانه بیوت حضرات آیات عظام و تلاش تنی چند از محققان و فقیهان، فتاوی آن بزرگواران از مناسکها و آثار فقهی آنان استخراج و تنظیم گردید و در آستانه حج ۷۲ نشر یافت. اینک برای آشنایی خوانندگان و مراجعه کنندگان به آن مجموعه و سپاس و تقدیر از تلاشگران تدوین آن، بخشی از مقدمه کتاب را که نشانگر چگونگی تدوین آن است می آوریم:

«معاونت آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری بدنبال درخواستهای مکرر و فراوان روحانیون محترم کاروانها، از سال گذشته برای پاسخگویی به این نیاز، بر آن شد تا مناسکی جامع تهیه و در اختیار عموم مردم خصوصاً روحانیون عزیز قرار دهد. بدنبال مشورت‌های زیاد، به این نتیجه رسیدیم که چون آخرین مناسک حج حضرت امام خمینی - رضوان الله تعالی علیه - که در سال ۱۴۰۷ هجری قمری توسط حضرت آیه الله آقای شیخ محمد حسن قدیری و با همکاری آیه الله آقای سید عباس خاتم یزدی تهیه و تنظیم و پس از تأیید ایشان به چاپ رسیده، کامل ترین و جامع ترین مناسک موجود است و بسیاری از فروعات و مسائل مورد ابتلای حجاج را داراست و لذا آن را به عنوان متن انتخاب، و سپس موارد اختلاف در فتاوی سایر مراجع را در یاورقی به عنوان حاشیه ذکر کنیم تا اولاً؛ دسترسی به مسائل آسان انجام شود و ثانیاً؛ بجای همراه بردن مناسک مختلف، از یک مناسک جامع استفاده شود.

اهل فن به خوبی می دانند که اقدام به چنین کاری، با چه مشکلات و موانع مهمی روبروست که ما فعلاً در صدد بر شمردن آن‌ها نیستیم، لیکن بحمدالله تعالی و با تلاش فراوان و گسترده، سرانجام موفق به تهیه آن شدیم.

در رابطه با فتاوی حضرت آیه الله العظمی آقای اراکی دامت برکاته، فرزند معظم له آیه الله آقای مصلحی - دامت توفیقاته - قبول زحمت فرموده، با تلاشی قابل تحسین و با همکاری تنی چند از علمای بزرگوار، موارد اختلاف را مشخص نموده و پس از تأیید معظم له، آن را در اختیار ما قرار دادند که متن دستخط مبارک حضرت آیه الله العظمی اراکی و تأیید معظم له در آغاز کتاب آمده است؛ بنابر این عمل به این مناسک و حواشی مربوط به ایشان، برای مقلدین آن مرجع بزرگوار مبری ذمه است انشاءالله تعالی.

در رابطه با فتاوی مرجع عالیقدر مرحوم آیه الله العظمی آقای خوئی - طاب ثراه - نیز ابتدا از مناسک عربی و فارسی و سایر کتب فقهی ایشان و تعدادی استفتاءات موجود بهره گرفته، توسط آیه الله آقای حاج شیخ ابوالقاسم رازینی دامت توفیقاته با مناسک حضرت امام خمینی - قدس سره - تطبیق داده شد لیکن تکمیل آن به دو جهت به تعویق افتاد:

۱ - فتاوی ایشان در رابطه با حدود ۹۰ مسأله، از مسائل موجود در مناسک مشخص نبود که طبعاً باید از محضر ایشان استفتاء می شد.

۲ - موارد تطبیق داده شده نیز، باید به تأیید معظم له و یا هیأت استفتای ایشان می رسید. این دو امر از سال گذشته پیگیری شد، ابتدا این ۹۰ مسأله بصورت استفتاء تنظیم و از حجة الاسلام والمسلمین آقای فهری - دامت افاضاته - خواستیم آن را به نجف اشرف ارسال نماید. از سوی دیگر در موسم حج سال ۷۱ در تماس با بعثه معظم له، مجدداً موضوع یادآوری و بر اهمیت آن تأکید شد لیکن متأسفانه قبل از دریافت پاسخ، جهان اسلام با حادثه غم انگیز رحلت مرجع عالیقدر حضرت آیه الله العظمی آقای حاج سید ابوالقاسم خوئی روبرو شد - رضوان الله تعالی علیه و حشره الله تعالی مع اولیائه بحق محمد و آله - با همه دشواریهای موجود، پس از رحلت ایشان، باز کار دنبال شد و دانشمند معظم جناب آقای لطفی - دامت توفیقاته - نماینده آن مرجع بزرگوار در تهران، استفتاءات موجود را در اختیار ما گذاشتند و پس از تنظیم حواشی، در تطبیق آن نیز تلاشی فراوان داشته، صحت آن را مورد تأیید قرار دادند. از سوی دیگر حجة الاسلام والمسلمین آقای موسوی مددی - دامت توفیقاته - با استفاده از استفتاءات و فتاوی که در اختیار داشتند تعدادی از ۹۰ مسأله باقیمانده را پاسخ داده و در پایان، تعداد کمی از این مسائل باقی ماند که متأسفانه پاسخ آن مشخص نشد و ما اینگونه موارد را با علامت □ در اول آن مسأله مشخص نموده ایم. لازم به تذکر است علاوه بر تلاش این عزیزان برای یافتن فتاوی حضرت آیه الله العظمی خوئی - طاب ثراه - از مدارک ذیل استفاده شده است:

۱ - مناسک فارسی چاپ بیست و سوم و چاپهای مختلف که در ذیل هر مسأله به آن اشاره شده است.

۲ - مناسک عربی چاپ دوازدهم، سال ۱۴۱۲ هجری قمری که چون شماره مسائل مناسک فارسی با عربی کمی تفاوت دارد، بیشتر از مناسک آدرس داده شده، مگر در موارد خاص که با قید «مناسک عربی» مشخص گردیده است.

۳ - حاشیه ایشان بر عروة الوثقی

- ۴ - پنج جلد کتاب «الحج» (تقریرات ایشان) که دو جلد آن به نام: «مستند العروة الوثقی» و سه جلد دیگر به نام: «المعتمد فی شرح المناسک» به چاپ رسیده است.
- ۵ - منهاج الصالحین چاپ بیست و هشتم سال ۱۴۱۰ هجری قمری (دوجلدی)
- ۶ - آراء المراجع، جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای افتخاری، چاپ سوم.
- ۷ - استفتاءات مندرج در مجله «التور» چاپ مؤسسه ایشان در لندن.
- ۸ - استفتاءات موجود نزد بیت ایشان.
- در رابطه با فتاوی مرجع عالیقدر حضرت آیه الله العظمی آقای گلپایگانی - دامت برکاته - نیز از همان ابتدا با برخی از حضرات آقایان اعضای محترم شورای استفتای بیت معظمه تماس گرفته، و این عزیزان مسؤولیت انجام آن را تقبل فرمودند که متأسفانه پس از گذشت چند ماه به علل گوناگونی از جمله استفتاءات فراوان و تراکم کار موفق به انجام آن نشدند و از سوی دیگر فقیه اهل بیت حضرت آیه الله العظمی آقای گلپایگانی - دامت برکاته - به علت کسالت در منزل بستری و در نتیجه امکان دریافت پاسخ از معظمه، آن هم در سطحی چنین گسترده وجود نداشت. بناچار با همکاری برخی از فضلاء بزرگوار و با استفاده از کتب موجود که ذیلاً به آنها اشاره می شود کار را آغاز کردیم:
- ۱ - مناسک حج و احکام عمره (مناسک فارسی) چاپ ششم، شوال ۱۴۱۱ هجری قمری.
- ۲ - مناسک الحج (مناسک عربی) چاپ اول، ذی القعدة ۱۴۱۲ هجری قمری.
- ۳ - عروة الوثقی محشی (۲ جلدی) چاپ المكتبة العلمية الإسلامية سال ۱۳۹۹ هجری قمری.
- ۴ - وسیلة النجاة محشی (۲ جلدی) چاپ دوم سال ۱۳۹۷ هجری قمری.
- ۵ - توضیح المسائل حضرت آیه الله العظمی گلپایگانی، چاپ هفتاد و دوم، ۲۷ رجب ۱۴۱۳ هجری قمری.
- ۶ - مجمع المسائل معظمه چاپ سوم، جلد اول ۲۷ رجب ۱۴۱۱ هجری قمری.
- ۷ - آراء المراجع فی الحج تألیف حجة الاسلام والمسلمین آقای افتخاری گلپایگانی چاپ سوم ذی القعدة ۱۴۱۲ هجری قمری.
- ۸ - استفتاءات ویژه حج، از محضر مراجع عظام تقلید چاپ ۱۴۱۲ هجری قمری.
- ۹ - برخی از استفتاءات پاسخ داده شده توسط معظمه.
- نظرات معظمه با مناسک حضرت امام خمینی - قدس سره - و مشخص شدن موارد اختلاف، کنترل و تأیید صحت آن توسط حضرت آیه الله آقای حاج شیخ احمد صابری همدانی که خود از

نزدیکان و شاگردان مبرز و مقرر دروس حضرت آیه‌الله العظمی گلپایگانی دامت برکاته بوده‌اند، و تقریرات دروس حج معظم‌له را نیز تنظیم و به چاپ رسانده‌اند، انجام شد. ایشان تمامی حواشی را با مدارک و منابع موجود تطبیق داده، صحت آن را تأیید فرمودند.»

این مجموعه در مقایسه با مناسکهای پیشین از ویژگیهایی برخوردار است که بدان اشاره می‌کنیم:

در طول برگزاری حج، زائران مشکلاتی دارند که بعضاً در مناسک نیامده است. اجرای برخی از مراسم نیز از دشواریهایی برخوردار است. روشن ساختن دقیق موضوع و طرح سؤالهای جدید و یافتن پاسخ‌ها و گشودن گره‌های عملی در انجام اعمال، از جمله تلاشهایی است که مرکز بدان همت گمارده و برخی از آنها در این چاپ آمده و برخی دیگر در چاپهای بعدی افزوده خواهد شد.

* * *

احکام و ویژه بانوان در حج؛
تهیه و تنظیم: محمد حسین فلاح‌زاده؛
نشر مشعر؛
چاپ اول، تهران، ۱۳۷۱؛
حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت؛
۸۶ ص رقی.

در این مجموعه مسائلی تدوین و عرضه شده است که در سفر حج فقط بانوان با آنها رویارو هستند.

متن این مجموعه بر پایه فتاوی حضرت امام خمینی - رضوان الله علیه - تنظیم شده است، و برای آنکه بهره آن شامل تر گردد در پانوشتها فتاوی آیات عظام خوئی، گلپایگانی - رحمة الله علیهما - و اراکی - مدظله العالی - افزوده شده است، بدین رو مسائلی که بدون حاشیه مانده است (بجز پرسش‌ها و پاسخ‌ها) مورد اتفاق این چهار مرجع عالیقدر است. تنظیم مطالب دقیق و مسائل آن زود یاب و بر روی هم مجموعه‌ای است کارآمد و سهل الوصول.

* * *

راهنمای مصور حج؛
تهیه و تدوین: محمد حسین فلاح زاده؛
چاپ اول، تهران، ۱۳۷۱
نشر مشعر؛
معاونت آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری؛
۱۰۰ ص، رقعی.

مجموعه مناسک‌هایی که یاد کردیم با شیوه سنتی و معمول عرضه شده است. معاونت آموزش و تحقیقات، در جهت بالا بردن سطح آموزش و گستراندن ابعاد آموزش مناسک، به تهیه و تدوین مناسک مصور همت گماشت. آنچه اینک مورد گفتگو است، گزیده‌ای است از ضروری‌ترین مسائل حج که باید راهی دیار دوست، آنها را فرا گیرد. این مسائل همراه با تصاویر به گونه‌ای بس گویا و آموزنده تنظیم شده است. کتاب در سه فصل تدوین یافته است: ۱- اعمال عمره تمتع؛ ۲- اعمال حج تمتع؛ ۳- محرمات احرام.

در ذیل این فصول، تمام عناوین بحث، بطور اختصار آمده است؛ مطالب کتاب با توجه به تصاویر گویای آن، سهل الوصول و کارآمد است.

* * *

مناسک مصور عمره مفروده؛
تهیه و تدوین: محمد حسین فلاح زاده؛
چاپ اول، تهران، ۱۳۷۱
نشر مشعر؛
معاونت آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری؛

در این مجموعه مسائلی تدوین و عرض شده است که اطلاع از آنها برای راهیان سفر حج در عمره مفروده، بکار می‌آید. کتاب در سه بخش تدوین یافته است:
۱- اعمال عمره؛ آنچه را باید زائر در این سفر انجام دهد.
۲- محرمات احرام؛ که زائر به هنگام محرم بودن باید آنها را ترک کند.
۳- مختصری از آداب و مستحبات سفر.

متن این مجموعه نیز بر پایه فتاویٰ حضرت امام خمینی - رضوان الله تعالی علیه - تنظیم شده است. مسائل عرضه شده بیشتر مسائل اصلی و ضروری است و اختلاف فتاویٰ چندانی وجود ندارد، اما اگر در مواردی اندک اختلافی وجود داشته، فتاویٰ حضرات آیات عظام خوئی و گلپایگانی - ره - و اراکی - دام ظلّه العالی - در پانوشتها آورده شده است. در این مجموعه اصل بر اختصار بوده است از - این روی ممکن است زائران برخی از مسائل را در آن نیابند که در این صورت باید به مناسک مراجعه کنند.

تمام مسائل در این مجموعه با تصویر همراه شده است، تا برای زائران سهل الوصول باشد.

* * *

حج از دیدگاه مذاهب اسلامی؛

آیة الله محمد ابراهیم جناتی؛

ترجمه: حسینعلی محمدی نژاد؛

چاپ اول، تهران، ۱۳۷۲؛

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت؛

۲۲۴ ص و زیری.

بسیاری از نزاعها و کشمکشها نتیجه عدم شناخت و ناآگاهی از چگونگی فکر، آرمان، روشها و منشهای یکدیگر است. در داخل حوزه فرهنگ اسلامی و جریانهای جاری در جامعه اسلامی نیز چنین است. رویاروییهای نخلهها و مذهبها و برخوردهای ناهنجار و گاه تکفیرآمیز، غالباً معلول ناآشنایی با میراث فکری یکدیگر و چندی و چونی اندیشهها بوده است. حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت به تبیین و تدوین مبانی مسائل فقهی حج از دیدگاه مذاهب اسلامی همت وزریده است تا از این رهگذر مسلمانان اقالیم قبله را در شناخت چگونگی مسائل فقهی و طرز نگرش آنان به حج، یاری رساند. کتاب مورد گفتگو، یکی از آثار است که در این باره و با این هدف تدوین و عرضه شده است. مؤلف کتاب حضرت آیة الله جناتی از فقیهان دانشور حوزه، اکنون سالهاست که تدریس فقه مقارن و یا به تعبیر دیگر فقه تطبیقی را در حوزه علمیه قم عهده دار است.

استاد برای تدوین متن درسی در حدّ «سطح» به نگارش کتابی دست یازیده اند با عنوان «دروس فی الفقه المقارن». جلد اول آن که نشر یافته است، با کتاب الطهاره آغاز می شود و با مباحث کتاب الحج پایان می پذیرد. (برای آشنایی با این کتاب رک: آینه پژوهش، شماره ۹۸/۷) آنچه اکنون

مورد گفتگوست «کتاب الحج» این مجموعه است.

مطالب کتاب در یک مقدمه و نه فصل عرضه شده است. در مقدمه از کعبه، مکه، مسجدالحرام، اسامی کعبه در قرآن، فضیلت نماز در مسجدالحرام و مسجدالنبی، حدود حرم، حدود مکه، اهمیت حرم در دیدگاههای مذاهب مختلف اسلامی و حد حرم نبوی سخن رفته است. در فصل اول از اقسام حج، شرایط صحت حج، استطاعت، فوری بودن حج، حج نیابتی و شرایط آن، بحث شده است. فصل دوم عهده‌دار بحث از عمره و مباحث آن است، که در ضمن آن از اهمیت عمره مفرده، اقسام، شرایط و افعال آن بحث شده است. میقاتها و چگونگی احرام بستن و تلبیه گفتن و مسائل مربوط به احرام و لباس احرام در فصل بعدی آمده و آنگاه در فصل چهارم به تفصیل از طواف، انواع و شرایط و احکام آن در نگاه مذاهب اسلامی گفتگو شده است. سعی، کیفیت انجام آن، مستحبات و مسائل سعی، تقصیر و احکام آن در فصل پنجم آمده است. عرفه کجاست؟ و چرا بدین نام مشهور گشته است، وقوف یعنی چه؟ و چگونه تحقق می‌پذیرد، مسائل وقوف و احکام آن، وقوف به مزدلفه، مشعرالحرام وقوف در آن و مسائل مستحبی در عرفه و مشعرالحرام در فصلهای ششم و هفتم بررسی شده است.

فصل هشتم عهده‌دار مسائل مربوط به منی است. رمی جمرات، شرایط رمی، قربانی و اقسام آن ویژگیهای قربانی، حلق و تقصیر، بیتوته در منی و... در این فصل به تفصیل بررسی شده است. اگر کسی توانایی حج‌گزاری را داشت اما از انجام آن مانع شدند (مصدود) و یا توانایی انجام آن را ندارد (محصور) وظیفه‌اش چیست؟ در واپسین فصل کتاب احکام «مصدود» و «محصور» به اجمال آمده است.

چنانکه بیشتر گفتیم و از عنوان کتاب نیز پیداست، مطالب کتاب برپایه فقه مذاهب اسلامی است. در گزارش آراء، به متون مهم و کهن مذاهب تکیه شده و دلایل و مستندات آنان به اختصار آمده است. در تهافت آراء یک مذهب، به روایت مستقیم و یا کهنترین منبع استناد شده است. افزون بر این در گزارش آراء، به عرضه مذاهب معروف بسنده نشده است؛ بلکه آراء فقهای دیگری مانند، حسن بن یسار بصری، سفیان بن سعید ثوری، اسحاق بن راهویه، داود بن علی اصفهانی و... نیز یاد شده است. ترجمه کتاب نیز دقیق، یکدست و روان است.

پژوهایی از فقه تطبیقی؛

مهدی پیشوایی - حسین گودرزی؛

چاپ اول، تهران، ۱۳۷۲؛

نشر مشعر؛

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت؛

۹۵ ص رقی.

اختلاف فتوا و تفاوت دیدگاههای فقهی در مسائل مختلف در میان فقیهان مذاهب اسلامی، با توجه به شرایط، زمینه‌ها، قواعد و مدارک اجتهاد و استنباط طبیعی است، این اختلافها ویژه فقه شیعی و فقه عامه نیست. فقیهان مذاهب مختلف عامه نیز در مسائل بسیاری اختلاف دیدگاه دارند. تدوین و نگارش آثاری که فتاوی مختلف را یکجا گرد آورده عرضه کند از دیرباز مورد توجه فقیهان بوده است. اینگونه آثار در اطلاع معتقدان به جریانهای فقهی گوناگون، سودمند است و در داورها نیز کارآمد.

بهرحال زائر ایرانی در سفر حج با مسائلی رویارو است که اطلاع از آنها نه در حد تخصص بلکه در حد عمومی سودمند است، به مثل وی می‌نگرد که چون از مقابل نمازگزار بگذرد، مورد طعن قرار می‌گیرد، یا مشاهده می‌کند که زائر مسلمان در مسجد به خواب می‌رود و با صدای اذان برمی‌خیزد و به نماز می‌ایستد، بدون اینکه وضو بگیرد، او «حتی علی خیرالعمل» را در اذانهای آن دیار نمی‌شنود، و در سحرگاهان بجای آن با «الصلوة خیر من النوم» رویاروست، چرا؟ این نوشتار کوشیده است برخی از اینگونه مسائل را با نثری روان و پردازشی دقیق عرضه کند و دیدگاه عالمان و فقیهان شیعه را درباره آنها عرضه کرده، گاه به ریشه‌های این دیدگاهها توجه دهد.

آیا خواب ناقض وضو است؟ فصول اذان و اقامه چگونه است، عبور از مقابل نمازگزار، آمین پس از قرائت سوره حمد، قنوت، جمع بین نمازها، آیا بسم‌الله الرحمن الرحیم را در نماز باید بلند خواند یا آهسته، نماز طواف و رمی جمرات از مسائلی است که در این کتاب با توجه به منابع و مدارک فقهی مذاهب مختلف، بررسی و عرضه شده است.